

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/archiw/archiwalia/archiwalia-1/43379,Odsloniecie-Pomnika-Powstancow-Wielkopolskich-w-Poznaniu-19-wrzesnia-1965-r.html>
19.04.2024, 03:24

Odsłonięcie Pomnika Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu 19 września 1965 r.

Powstanie Wielkopolskie wybuchło 27 grudnia 1918 roku. Dopiero pod koniec 1960 roku lokalne władze zaczęły myśleć o upamiętnieniu Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu. Do roku 1939 w całej Wielkopolsce powstało ponad 20 tablic pamiątkowych i kilka skromnych pomników, pamięć o powstaniu nie zostało jednak uhonorowana w stolicy regionu żadnym znaczącym monumentem. Już w 1921 roku pojawiła się w kręgach powstańców myśl, żeby w Poznaniu upamiętnić zryw, jednak plany te bez wsparcia władz spełzyły na niczym.

W maju 1961 roku powołany został Społeczny Komitet Budowy Pomnika. W jego skład weszło 42 członków, wśród których było tylko czterech weteranów powstania, a reszta była działaczami PZPR. Dla zapewnienia odpowiedniej, prestiżowej rangi dla inicjatywy postarano się o patronat Mariana Spychalskiego, ówczesnego marszałka Polski. Na czele Komitetu stanął Franciszek Nowak, szef Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej, który dzięki swoim wpływom 80% środków na budowę pomnika pozyskał z dotacji władz i przedsiębiorstw państwowych, a pozostałe pochodziły z nie do końca dobrowolnej sprzedaży cegiełek.

Pierwszą kwestią, o której zadecydował przewodniczący Komitetu była lokalizacja przyszłego monumentu u zbiegu dzisiejszych ulic Królowej Jadwigi i Wierzbicice. Z perspektywy czasu okazała się ona niezbyt trafiona, ale wtedy przeważyły dodatkowe funkcje jakie miało pełnić to miejsce pamięci: mianowicie u jego stóp planowano organizować różne uroczystości państwowe.

Na konkurs ogłoszony w grudniu 1961 roku wpłynęło 51 projektów. Komisja złożona z przedstawicieli Związku Polskich Artystów Plastyków nie wytypowała zwycięskiej pracy, poleciła natomiast laureatom II i III miejsc oraz wyróżnionym zaproponowanie innych pomysłów. W drugim etapie konkursu nadal nie wskazano pierwszego miejsca, jednak zauważono pewne zalety w projekcie wyróżnionego Alfreda Wiśniewskiego. Mimo nacisków przewodniczącego – planowano odsłonić pomnik najpóźniej 22 lipca 1964 roku – znów nie wyłoniono zwycięskiej pracy. Wytypowano tym razem czterech artystów, których poproszono o wzięcie pod uwagę zgłoszonych uwag i przedstawienie kolejnych projektów.

Ostatecznie zaakceptowano do realizacji projekt Alfreda Wiśniewskiego, Wielkopolanina z urodzenia, wykładowcy Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku. Dzięki skutecznym działaniom Franciszka Nowaka pomnik odsłonięto w niespełna pięć lat od pojawienia się pomysłu budowy upamiętnienia.

Pomnik składa się z trzech elementów. Pierwszym jest obelisk o wysokości 17 metrów

udekorowany czterema płaskorzeźbami, które mają związek z oporem Wielkopolan przeciw zaborcom. Jeden z reliefów upamiętnia dzieci wrzesińskie, które w 1901 roku zastrajkowały wobec wprowadzenia lekcji religii w języku niemieckim. Kolejny przywołuje postać Marcina Kasprzaka – działacza ruchu robotniczego z okresu zaborów, straconego w 1905 roku. Trzecia płaskorzeźba przedstawia Michała Drzymałę i wóz, w którym zamieszkał w wyrazie protestu na brak zezwolenia ze strony władz pruskich na budowę domu na własnej ziemi. Na ostatniej dekoracyjnej płycie widnieje pierwsza polska ofiara powstania – Franciszek Ratajczak – śmiertelnie postrzelony podczas ataku na prezydium policji. Na froncie monumentu, nad datami i nazwą powstania umieszczono orła piastowskiego wzorowanego na wersji z czasów króla Przemysła II.

Drugim elementem pomnika są brązowe figury powstańców o wysokości 5 m. Ta z karabinem przedstawia żołnierza szeregowego, podczas gdy oficera pokazano z szablą. Trzecią częścią monumentu w zamierzeniu miał być sporej wielkości plac otaczający pomnik. Miały się na nim odbywać państwowe uroczystości i rocznice. Pierwszą była uroczystość odsłonięcia pomnika 19 września 1965 roku, której przewodniczył marszałek Spychalski. Okazała się być też ostatnią w tej skali – zazwyczaj w Poznaniu takie wydarzenia gości Plac Mickiewicza z pomnikami wieszca i Powstania Poznańskiego Czerwca '56.

Tekst przygotowano na podstawie artykułu: Krzysztof Rzepa, *Pomnik Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu*, w: *Kronika Miasta Poznania*, nr 2/2001, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2001.

Zdjęcia autorstwa Stanisława Kaczmarka pochodzą ze zbiorów Oddziałowego Archiwum IPN w Poznaniu (dar prywatny Mikołaja Kaczmarka; IPN Po 1086/2).

Fot. 1

Fot. 2

Fot. 3

Fot. 4

Fot. 5

Fot. 6

